

TA'LIMDA PLAGIATNI OLDINI OLISH

Kosimova mukammal Umaraliyevna,

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

Farg'ona filiali o'qituvchisi,

Email: mukammalkosimova11@gmail.com

Mo'minov Asadbek Mamurjon o'g'li

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

Farg'ona filiali talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola plagiat, uning ta'rifi, ta'lim sohasiga keltiradigan zararlari, hozirgi holatdagi uning avj olganligi va plagiatni oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar haqida so'z ketadi.

Kalit so'zlar: plagiat, antiplagiat, originallik.

Hozirda o'quvchi va talabalarning bilim saviyalari aksariyat hollarda talab darajasida emas. Buning eng asosiy omillaridan biri esa bu – plagiat. Plagiat ilm o'rganuvchining shaxsiy qarashini susaytirib, uni bilim olishda dangasalik tomon olib boradi.

Plagiatning lug'aviy ma'nosi lotincha “plagio” so'zidan olingan bo'lib, “o'g'irlyayman” degan ma'noni bildiradi. Plagiat-boshqa birov tomonidan yozilib, mualliflik huquqiga ega bo'lgan asarni maqola, she'r, hikoya va yana hokazolarni shaxsiylashtirish hisoblanadi. Boshqa shaxs tomonidan yozilgan har qanday narsani hech qanday asossiz o'ziniki qilish, o'zlashtirish demakdir. Plagiat ba'zida qasddan, ba'zida esa tasodifan tarzda amalga oshishi mumkin. Qasddan o'zlashtirishda shaxs biron manfaat yuzasidan boshqa shaxsning mualliflik huquqiga tajovuz qiladi. Tasodifan esa o'zi bilmagan holatda boshqa birovning shaxsiy ishidan foydalanadi. Lekin, qonunda ikkala holatda ham choralar ko'rish, balki ba'zi hollarda javobgarlikka

tortish ham belgilab qo'yilgan. Mualliflik huquqini davoluvchi har qanday shaxs, agar buni dalillar asnosida isbotlay olsa, albatta qonun doirasida unga mualliflik huquqi qaytariladi va plagiatni amalga oshirgan shaxsga nisbatan javobgarlik joriy qilinadi.

Ta'lim sifati maktab, texnikum, oliygoh barchasida shaxsiy rivojlanish, mustaqil o'rganishni amalga oshirish bilan rivojlanib o'sib boradi. O'quvchi va talabalar bilimlarini o'zlari mustaqil izlanishlari, topgan ma'lumotlarini tahlil qilishlari va o'zlariga kerakliklarini tanlab olib o'rganishlari bilan mustahkamlaydi hamda ularda shaxsiy pozitsiya rivojlanadi. Buning natijasida ularda har qanday fikrga nisbatan shaxsiy munosabat va erkin fikr bildira olish qobiliyati shakllanadi. Buning natijasi o'laroq darslar davomida o'quvchida shaxsiy izlanishlari natijasida paydo bo'lgan savollar o'rta tashlanadi va unga yechim topishga kirishiladi. Bu yon atrofdagi o'quvchi-talabalarda ham faollikni orttirib, jamoa muhitini yaxshilanishiga olib keladi. Guruh ichida ilmiy mavzularda bahslar, savollar hamda yechimlar o'rta tashlanadi. Natijada talaba va o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlari yuzaga chiqadi. Ular faol tarzda ijtimoiy yoki ilmiy sohalaridagi muammolarni o'rta tashlanadi. Tabiiyki savol bor ekan unga javob axtariladi, yechim topishga harakat qiladi. Bu ham o'z navbatida jamiyatni rivojlanishiga, takomillashuviga sabab bo'ladi. Huddi shu holatga qarama-qarshi holatni vujudga keltiradigan, ya'ni talabalarni aqliy faoliyatini susaytiradigan, ularda shaxsiy fikrlashni faolsizlantiradigan narsa – plagiat. Plagiat natijasida o'quvchi yoki talaba tayyor materialni hech qanday izlanishsiz, muammosiz ko'chirib oladi va darslarni onson tarzda ko'chirmachilik orqali bajaradi. Bu esa o'z-o'zidan o'quvchidagi individual qobiliyatlarini pasaytirib, uning shaxsiy fikridan mahrum qiladi. Shaxsiy fikri bo'lmagan, har bir ishni tayyor holatini hech qiyinchiliksiz ko'chirishga o'rganib qolgan talaba nafaqat o'zining keyingi hayotini sust bo'lishiga, balki kelajakdagi malakali kadr masalasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatgan bo'ladi. Malakali kadr jamiyat ichida bo'lmas ekan har sohada qoqilishlar, pasayishlar paydo bo'ladi. Bu keyinchalik keng ko'lamlilik va ijtimoiy holatni yomonlashuviga olib keladi. Chunki doimiy tarzda ko'chirmachilik qilib kelgan talabada yangilishga bo'lgan intilish qolmaydi, ilmiy izlanishlar susayib

ketadi. Natijada bu davlatni zamonga mos ilmlarda ortda qolishiga va iste'molchi maqomiga tushib qolishiga sabab bo'ladi.

Plagiatni oldini olishda eng avvalo, o'quvchilarning fikrini isloh qilish lozim. Ularga bilim olar ekan bu ishdan asl maqsadni to'g'ri yo'lga qoyishni o'rgatish kerak. Ya'ni o'uvchi yoki talaba bilim olar ekan, uning maqsadi ustozida baho olish yoki oliygohni bir amallab bitirib diplomga ega chiqib olish bo'lmasligi kerak. Ularga maqsadni yanada yuqori qo'yishni, olayotgan bilimi kelajakda nafaqat o'ziga, balki butun jamiyatga manfaat keltirishi mumkinligi haqida o'rgatilsa, u olayotgan bilimini yanada mustahkam olishga, yanada ko'proq ishlarni amalga oshirishga harakat qiladi. Yana bir yechim o'laroq plagiat aniqlangan hollarda jazoni keskin va qat'iy tarzda yo'lga qo'yish kerak bo'ladi. Bu masalada yana G'arbga murojaat qilishga majbur bo'lamiz. Ulardagi ta'lim sifatining yuqoriligi ko'p hollarda aynan shu antiplagiat tadbirlariga ham bevosita bog'liq. Jazoning qattiq hamda qat'iy amalga oshirilishi, ba'zi hollarda o'quvchini ta'lim joyidan chetlatilishiga olib keladi. Bu o'z navbatida talabani plagiatdan keskin cheklanishiga sabab bo'ladi. Plagiatni aniqlashning ham o'ziga xos usullari mavjud. Hozirgi elektronlashgan davrda plagiatning bir necha oson va samarali yo'llari mavjud. Turli hil dastur va ilovalardan plagiatni aniqlashda foydalanish mumkin. Masalan, "Turnitin", "Prepostseo", "Kvvetekst" va yana bir qancha samarali dastur va ilovalar mavjud. Bularning ishlash jarayoni umumiy holatda o'xshash. Barchasiga matnni kerakli qismi joylanadi va u bu matnni boshqa matnga qanchalik o'xshashligini natija o'laroq chiqarib beradi. Bundan plagiat yoki plagiat emasligi haqida xulosa qilish mumkin bo'ladi. Umumiy holda plagiatni oldini olish ta'limda har doim dolzarb va bunga qarshi kurashishni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bailey, S. (2011). Academic writing. A handbook for international students. Routledge.
2. "Plagiat, ko'chirmachilik va oqibatlar", Behzod, 2019.19.06.
3. "Maktab topshiriqlarida plagiatni tekshirish uchun 5 ta plagiat tekshiruvini", 2022.18.03.